

«جام جم» در شب اکران مردمی پایتخت، در کنار مخاطبان بود تا از متن و حاشیه این مراسم گزارش دهد

پیوند شعر و خط در فرهنگ ایرانی

کاوه تیموری معتقد است تکامل خوشنویسی باعث گسترش و ماندگاری میراث مکتوب جهان اسلام شده است

۱۱۱۰

همه ما معمولی هستیم

کارشناس «مدرسه نقد» معتقدند سریال «پایتخت» می تواند تصویری جامع از جامعه ایرانی ارائه دهد

۸۱۰

قدردان زحمات رسانه ملی هستیم

آیین اختتامیه چهارمین جشنواره «قهرمان ایران» با حضور رئیس جمهور برگزار شد

۷۱۰

زاویه دید

نگاه

سعدی، حکیم و شاعری زیرپوستی!

هفته‌ای که شروعش کرده‌ایم، نام سعدی، شاعر پرآوازه ایرانی را بر پیشانی دارد. بدون مغالغه، سعدی از تیمان بزرگ تاریخ ادب است که برای شعر و نثر فارسی پدیر کرده و عاشقان زبان و ادبیات فارسی را زیر چتر فصاحت و ملاحات کلامش گرد آورده است. ابتدای سال‌های نوجوانی پدرش را از دست داد، پدر بزرگش «مصلح» نام داشت و بعد هالقب سعدی هم شد؛ پس که این شاعر در میان مردم، خوشنام و دارای احترام بود. هرچند نوشتارها

دکتر مهید هنجرو نویسنده و پژوهشگر فرهنگی

و سروده‌هایی پراکنده یا منسوب به او در دسترس است اما مهم‌ترین آثار سعدی که به شیخ اجل مشهور است، «گلستان» و «بوستان» هستند. بوستان قبل از گلستان در کارگاه ذهن خلاق شاعر اصیل ایرانی پرورده و به جهانیان عرضه شد، ساختار بوستان، براساس نظم شکل گرفته و توسط علاقه‌مندان به آثار منظوم، به بهره‌برداری رسید اما در گلستان، نظم و نثر مسجع در کنار یکدیگر آمده‌اند تا توانمندی سراینده و طبع بلند او را به رخ بکشند، تاریخ ادبیات مای گوید که حدوداً در فاصله زمانی یک سال بعد از کتاب بوستان، اثر ماندگار گلستان خلق و ارائه شد، سلاست و فصاحت زبانی و نظم و نثر بدون نقص - حتی یک مورد - تا اندازه‌ای است که شگفتی و توجه مخاطب موشکاف ادبیات را برانگیخته می‌کند. سعدی را در کنار همه ویژگی‌های فردی، هویتی و اخلاقی می‌توان شاعر سفرهای خیال‌انگیز، توام با حکمت و عبرت نامید، جاذبه کلمات او در روایت‌هایش تا جایی است که خواننده را وادی به وادی و سرزمین به سرزمین و دالان به دالان با خودش همراه می‌کند، سعدی با خاتمه دوران تحصیلش، بار سفر را می‌بندد و به شهرها و کشورهایی نظیر: مراکش، شام و... می‌رود و در هر کدام این سفرها که با اتراق و مشاهدات منحصر به فرد همراه است، قلم را بر کاغذ به حرکت در می‌آورد که به آفرینش خاطراتی درخشان منجر می‌شود. او در کنار سیر و سفر و عمیق شدن در طبیعت و معماری، آداب و آیین ممالک و مردم سرزمین‌ها، خاطرات خواندنی و شیرینی نوشت که مشخصاً در بوستان گردآوری و منظوم گردید و همان مقطع، با استقبال خوبی مواجه شد. در بوستان، با همه نکته‌های آموزه بخش و سرسبزی اش، ردپایی از «نثر» نمی‌بینیم. این اثر فاخر که یکی از افتخارات ما ایرانیان در حوزه ادب فارسی به‌شمار می‌آید، حدوداً ۴۰۰۰ بیت را در خود جاداده و قالب آنها نیز «مثنوی» است؛ قالب شناخته‌شده شعر فارسی که ویژگی مهمش ساختار داستانی و روایتی است و دست سراینده را در بیان حکایت‌ها و داستان‌ها باز می‌گذارد. سعدی با تبحر کلامی و اصولاً جهان‌بینی و وسیعی که در زمانه خود به دست آورده، به زمینه‌هایی چون: حیات طبیه انسانی، خدامداری، اخلاق، تهذیب، عرفان و سیاست ورود می‌کند و الحق و الانصاف با دستی پر بزمی‌گردد، حرف‌هایش نفوذ در عین حال از سختگی و پختگی لازم برخوردار است، از عشق می‌گوید و شکرگزاری آفریدگار یکتا، تواضع و عدل را تبیین و تبلیغ می‌کند و توأمان، لحنی مناجات‌گونه در پیشگاه خداوند دارد... از جمله تفاوت‌های گلستان و بوستان شاید تغییر لحن سعدی در سخن گفتن با مخاطب و توجه دادن خواننده کتاب به زندگی و موضوعات پیرامونی اش باشد، گلستان او، سفرنامه و ترجیع تاریخی و لحن نصیحت‌آمیز ندارد اما در بوستان احساس می‌کنیم یک «تذکره نویسی» صورت پذیرفته که البته زیرپوست آن گزارشی از وضعیت اجتماعی و فرهنگی مردم داده شده است.

پزشکی که فارسی را زبان علم کرد

در روز آزمایشگاهیان به زندگی سید اسماعیل جرجانی، پایه‌گذار این رشته پرداخته‌ایم

علامت بیماری‌ها، روش‌های معاینه و شیوه‌های درمان که هر یک دارای زیرمجموعه‌های مفصلی هستند. بررسی این ساختار می‌تواند دید جامعی از روند تکامل دانش پزشکی در تاریخ اسلام و به‌ویژه در قرون نخستین آن ارائه دهد و به درک عمیق‌تری از این حوزه منجر شود. همچنین این تحلیل در تدوین ساختار دانش پزشکی در تمدن اسلامی و شناخت دیدگاه جرجانی در زمینه‌های تشریح، بیماری‌شناسی و داروشناسی سودمند خواهد بود.

روح زبان فارسی در محافل علمی

«ذخیره خوارزمشاهی» به دلیل جامعیت، دقت و زبان فارسی روان خود، تأثیر بسزایی بر آموزش و تجربیات پزشکی در مناطق فارسی‌زبان گذاشت و قرن‌ها تنها منبع اصلی مورد استفاده به‌شمار می‌رفت. جرجانی با تربیت شاگردان متعدد و ترویج استفاده از زبان فارسی در محافل علمی، نسلی از پزشکان فارسی‌زبان را پرورش داد و جایگاه زبان فارسی را در عرصه پزشکی تثبیت کرد. رویکرد او به پزشکی، که مبتنی بر تلفیق دانش نظری و تجربه عملی بود، الگویی برای پزشکان پس از او قرار گرفت. سید اسماعیل جرجانی با گردآوری و نظام‌دهی تمامی مباحث پزشکی زمان خود در آثارش جایگاه بنیانگذار مکتب ایرانی در طب اسلامی را از آن خود ساخت. رویکرد او در تشخیص بیماری‌ها مبتنی بر مشاهدات دقیق و آزمایش‌های بالینی بود، به گونه‌ای که بخش‌های قابل توجهی از کتاب ذخیره خوارزمشاهی به بررسی آزمایشگاهی نمونه‌های انسانی نظیر خون، ادرار و دیگر مایعات بدن اختصاص یافته است. این پزشک برجسته نقش بسزایی در دگرگونی‌های علم پزشکی ایفا کرد.

جرجانی علاوه بر ذخیره خوارزمشاهی، آثار دیگری نیز به فارسی و عربی تألیف کرده است که از جمله آنها می‌توان به «الاغراض الطبییه و المباحث العلائیه»، «خفی‌علائی»، «یادگار» و «زبدۃ‌الطب» اشاره کرد که هر کدام دایره‌المعارف‌های کوچک طب هستند. این آثار نیز هر کدام دارای نسخه‌های خطی و چاپ‌های خاص خود بوده و در بررسی تاریخ پزشکی و زبان فارسی اهمیت دارند. او در آثار خود، به‌ویژه در «ذخیره خوارزمشاهی» و «الاغراض الطبییه»، ضمن ذکر نظرات پزشکان پیشین، به بیان دیدگاه‌ها و تجربیات خود نیز پرداخته است. این امر، آثار او را از سایر آثار پزشکی متمایز می‌سازد.

جرجانی در آثار خود به کشفیات و نوآوری‌ها اشاره کرده است. از جمله نوآوری‌های او می‌توان به کشف بیماری سالتک، گزارش تورم غده تیروئید (تحت عنوان «زاغ») و کاربرد گچ در درمان جراحات‌ها اشاره کرد. همچنین او ترکیبات دارویی جدیدی را کشف کرده و در زمینه درمان زود هنگام سرطان با استفاده از ترکیبات سرب و گیاهان دارویی نیز تحقیقاتی انجام داده است که از نخستین گزارش‌های شیمی‌درمانی به‌شمار می‌رود. جرجانی در زمینه جراحی و ابزار جراحی نیز نوآوری‌های متعددی داشته و پس از زاری و الزهراوی، به عنوان بزرگ‌ترین جراح جهان اسلام شناخته می‌شود.

در حالی که دوره حکومت خوارزمشاهیان کوتاه بود، سرزمین خوارزم پیشینه‌ای کهن در فرهنگ و تمدن و حتی دوران باستان داشت. در واقع خوارزمشاهیان خود را وارثان امرا و سلاطین سامانی، غزنوی و سلجوقی می‌دانستند و تلاش می‌کردند تا دربار خود را با همان شکوه دربارهای این امرا و سلاطین بیارایند. هم‌نشینان سلطان، نشان‌دهنده عظمت و شکوه سلطنت او بودند؛

به همین دلیل، سلاطین در جذب اندیشمندان، شعرا و بزرگان سرزمین خود می‌کوشیدند تا از این طریق نظر عامه را به خود جلب کنند و همچنین با حضور این بزرگان در دربار خود، بر رونق و شکوه مجالس خود بیفزایند و گاه از این طریق با مشورت با آنان، از نظرات عامه مطلع شوند و از سوی دیگر در همنشینی با علما، خود را پیروان نصایح علمای جامعه نشان دهند. بر همین اساس، سلاطین خوارزمشاهی در تکریم علما و جذب آنان به پایتخت و دربار خود می‌کوشیدند. سلطان محمد خوارزمشاه در پی آن بود که عظمت دربارش با بزرگی دربار سلجوقیان برابری کند و آوازه شکوه درگاهش به اقصی نقاط امپراتوری برسد. از این رو، بسیاری از علما، اندیشمندان، پزشکان و شعرا را به خوارزم و دربار خود کشاند و درگاهش محل حضور نویسندگان، ادیبان و علما بود.

یکی از عالمان و پزشکان دوره خوارزمشاهیان، سید اسماعیل جرجانی است که آثار خود را به فرمانروایان و وزرای خوارزمشاهی تقدیم می‌کرد. از زندگی سید اسماعیل منابع اندکی برجای مانده است. او در منابع فارسی به عنوان بنیانگذار پزشکی پارسی‌گو شناخته می‌شود و یکی از برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین چهره‌های تاریخ پزشکی ایران و جهان اسلام در قرن پنجم و ششم هجری قمری است. او در گرگان (جرجان) متولد شد و تحصیلات پزشکی خود را نزد اساتید برجسته زمان، از جمله شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا در همدان و نیشابور، به اتمام رساند. با این حال، جرجانی صرفاً مقلد دانش پیشینیان نبود و با تکیه بر دانش عمیق، مشاهدات دقیق و رویکردی نظام‌مند، توانست تحولی بنیادین در پزشکی آن دوران ایجاد کند. در عصری که زبان علمی غالب در جهان اسلام عربی بود، جرجانی با نگارش آثار جامع و ارزشمند پزشکی به زبان فارسی، راه را برای گسترش دانش پزشکی در میان فارسی‌زبانان و استفاده از این زبان در آثار خود گشود. مهم‌ترین اثر او کتاب سترگ «ذخیره خوارزمشاهی»، دائرةالمعارف جامع پزشکی است. این کتاب خلاصه‌ای از دانش پزشکی رایج آن زمان و حاوی دیدگاه‌ها، تجربیات و نوآوری‌های خود جرجانی محسوب می‌شود. کتاب «ذخیره خوارزمشاهی» در چهار بخش اصلی سازماندهی شده است: اندام‌های بدن، انواع بیماری‌ها، شناخت داروها و اصطلاحات مربوط به

سید هاشمی پژوهشگر فرهنگ و هنر

محققان و پژوهشگرانی که در پی تدوین زندگی‌نامه جرجانی و تحلیل عمق دانش پزشکی او هستند، ذخیره خوارزمشاهی را به عنوان منبعی غنی و معتبر مورد استناد قرار می‌دهند. این کتاب، با ارائه جزئیات فراوان در زمینه‌های مختلف پزشکی، از جمله تشریح، بیماری‌شناسی، داروشناسی و درمان، تصویری روشن از جایگاه جرجانی در تاریخ پزشکی ایران و جهان اسلام ترسیم می‌کند.

پایه‌گذار مکتب نوین طب اسلامی

به پاس خدمات ارزشمند جرجانی به علم پزشکی و زبان فارسی، او به حق به عنوان بنیانگذار پزشکی پارسی‌گو شناخته می‌شود. تلاش‌های او به حفظ و گسترش دانش پزشکی در فرهنگ ایرانی کمک کرد و میراثی ماندگار برای تمام کسانی شد که به زبان فارسی دانش آموخته و در این حوزه فعالیت کرده‌اند. آثار او همچنان منبعی ارزشمند برای درک تاریخ پزشکی و نقش برجسته دانشمندان ایرانی در پیشرفت این علم به‌شمار می‌رود.

سید اسماعیل جرجانی، شخصیتی چندوجهی در تاریخ پزشکی ایران و اسلام، نه فقط به عنوان یک پزشک حاذق و مؤلف آثار جامع پزشکی شناخته می‌شود، بلکه به عنوان احیای زبان فارسی در عرصه علوم پزشکی نیز حائز اهمیت است. تلاش‌های او در تدوین دانش پزشکی به زبان فارسی، ضمن تسهیل دسترسی به این دانش برای فارسی‌زبانان، به غنای زبان فارسی و حفظ اصطلاحات علمی آن نیز کمک شایانی کرد. جرجانی با تکیه بر رویکردی مبتنی بر مشاهده دقیق و تجربه بالینی، مکتبی نوین در طب اسلامی بنیان نهاد و آثارش، همچون ذخیره خوارزمشاهی نه فقط یک اثر علمی، بلکه یک سند تاریخی است که اطلاعات دست‌اولی را درباره زندگی و زمانه جرجانی در اختیار خواننده قرار می‌دهد. از این رو، بررسی دقیق این کتاب برای شناخت ابعاد گوناگون شخصیت و دستاوردهای این پزشک برجسته بسیار راهگشاست. به‌طور کلی، آثار جرجانی نه فقط به عنوان منابع مهم دانش پزشکی در زمان خود، بلکه به عنوان آثاری حاوی نوآوری‌ها و تجربیات ارزشمند پزشک مؤلف، حائز اهمیت است.